

Besluitvorming binnen de vereniging en de positie van haar leden en andere aangeslotenen

van der Sangen, Ger

Published in:

Handboek voor bestuur en management van de grote vereniging

Publication date:

2002

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van der Sangen, G. J. H. (2002). Besluitvorming binnen de vereniging en de positie van haar leden en andere aangeslotenen. In R. C. J. Galle (editor), Handboek voor bestuur en management van de grote vereniging Den Haag: Elsevier.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Besluitvorming binnen de vereniging en de positie van haar leden en andere aangeslotenen

Mr G.J.H. van der Sangen

1 Inleiding

Er bestaat in Nederland een grote mate van diversiteit van verenigingen in aard en omvang. Naast de klassieke ideële vereniging met een grote min of meer anonieme achterban bestaan er ook verenigingen met een zeer beperkte kring van leden tot het bereiken van een bepaald specifiek doel. Daarnaast blijken verenigingen in de praktijk ook te verschillen in de mate waarin zij ondernemingsactiviteiten verrichten. In de voorstelling van de wetgever echter is een vereniging een not for profit-organisatie met vele leden met een bepaald ideëel of sociaal doel, waarbij het beheer en de leiding van de vereniging en daaraan verbonden (ondernemings-)organisatie in handen is gelegd van een in beginsel door en uit de leden benoemd bestuur. De vereniging kent derhalve een *dualistische besturingstructuur*.

De vereniging is ook rechtspersoon, d.w.z. een organisatie die voor het vermogensrecht heeft te gelden als een zelfstandige drager van rechten en plichten, hetgeen tot uitdrukking komt in art. 2:5 BW. Een dergelijke rechtspersoon kan gezien het ontbreken van een menselijke psyche uitsluitend functioneren bij de gratie van het optreden van een of meer natuurlijke personen die binnen de rechtspersoon de bevoegdheid of taak hebben de interne wil van de rechtspersoon te bepalen. In juridische termen komt deze beslissingsbevoegdheid toe aan de *organen* van de rechtspersoon. De organen van de rechtspersoon maken van deze bevoegdheid om de interne wil van de rechtspersoon te bepalen gebruik door *besluitvorming*. Een door een orgaan genomen besluit heeft dan te gelden als besluit van de rechtspersoon en wordt als het ware aan de rechtspersoon toegerekend.

Een vereniging kent in elk geval de algemene ledenvergadering en het bestuur als *verplichte* organen. Voor zover zij geen raad van commissarissen of raad van toezicht kent, is een kascommissie verplicht. Daarnaast staat het de leden vrij door middel van de statuten andere *facultatieve* organen te creëren aan wie beslissingsbevoegdheid toekomt, mits daarbij niet de dwingendrechtelijke taak- en bevoegdheidsverdeling tussen de algemene ledenvergadering en het bestuur wordt overschreden. In de verenigingspraktijk veel voorkomende facultatieve organen zijn onder andere de raad van commissarissen of de raad van toezicht, statutaire commissies, zoals een ballotagecommissie of andere voorbereidende en adviserende commissies. Bij grote verenigingen met een in regio's verdeelde achterban is veelal ook sprake van een ledenraad of een raad van afgevaardigden en regionale kringvergaderingen, die al dan niet verenigd zijn in een centrale kringvergadering, waaraan doorgaans adviserende bevoegdheden toekomen. In deze bijdrage staat evenwel de besluitvorming binnen de algemene ledenvergadering centraal. Veel van hetgeen hieronder wordt gezegd, is echter op soortgelijke wijze van toepassing op de besluitvorming binnen andere organen van de vereniging.

2 Bevoegdheidsverdeling binnen de vereniging

Het thema *besluitvorming* kan niet los worden gezien van de vraag aan welk orgaan binnen de vereniging ter zake van bepaalde onderwerpen beslissingsbevoegdheid toekomt. Hoewel het verenigingsrecht een grote mate van vrijheid kent ten aanzien van de verdeling van taken en bevoegdheden over de organen, bestaat er ook een aantal grenzen. Dwingendrechtelijk komen namelijk aan de algemene ledenvergadering de volgende bevoegdheden toe, die haar dan ook niet kunnen worden ontnomen, zelfs niet met instemming van alle leden:

- de benoeming, schorsing en het ontslag van bestuurders (art. 2:37 BW);
- de goedkeuring van de balans en de staat van baten en lasten met toelichting (art. 2:48 lid 1, tweede volzin BW), dan wel de vaststelling van de jaarrekening (art. 49 lid 3 BW);
- wijziging van de statuten (art. 2:42 BW);
- ontbinding van de vereniging (art. 2:19 lid 1 sub a BW);
- omzetting van de vereniging in een andere rechtspersoon (art. 2:18 BW);
- fusie of splitsing (art. 2:317 respectievelijk 334m lid 1 BW); en
- de bevoegdheid alsnog over te gaan tot toelating van door het bestuur geweigerde aspirant-leden, alsmede de beslissing ter zake van een beroep tegen ontzetting (art. 2:33 respectievelijk 2:35 lid 4 BW).

Bovendien komt aan de algemene ledenvergadering op grond van art. 2:40 lid 1 BW een zogenaamde *restbevoegdheid* toe: alle bevoegdheden die krachtens de wet en/of de statuten niet aan een ander orgaan zijn toegekend, komen toe aan de algemene ledenvergadering. In de praktijk treft men echter ook het omgekeerde aan: de statuten bepalen dan dat alle bevoegdheden voor zover zij niet reeds krachtens de wet en/of de statuten aan een andere orgaan zijn toegekend, aan het bestuur toekomen. In de literatuur wordt hierin een toelaatbare verdeling van bevoegdheden tussen de algemene ledenvergadering en het bestuur gezien.

Staat de bevoegdheidsverdeling eenmaal vast, dan is ook de algemene ledenvergadering hieraan gebonden. De algemene ledenvergadering is niet bevoegd, zelfs niet met eenparigheid van stemmen, besluitvorming over onderwerpen waarvan de besluitvorming bij wet of statuten aan een ander orgaan is opgedragen, aan zich te trekken door hierover op ad hoc-basis een besluit te nemen. Daarvoor is een statutenwijziging vereist. Verder heeft de algemene ledenvergadering ook niet de bevoegdheid aan een orgaan dat wel beslissingsbevoegdheid heeft ten aanzien van een bepaald onderwerp, een dwingende instructie te geven om een door de algemene ledenvergadering gewenst besluit tot stand brengen. Zie HR 21 januari 1955, NJ 1959, 43 (Forumbank).

3 Totstandkoming van besluiten

Hoewel de algemene ledenvergadering niet als hoogste orgaan binnen de vereniging heeft te gelden, kunnen de statuten wel zodanig ingericht worden dat de achterban – de leden – in laatste instantie door middel van een statutenwijziging de structuur en inrichting van de vereniging kunnen bepalen. De statuten kunnen echter ook de vrijheid van de gezamenlijke leden op dit punt binnen de grenzen van art. 2:43 BW trachten te beperken door een wijziging van de statuten en meer in het algemeen de besluitvorming ter zake van de hierboven genoemde kernbesluiten afhankelijk te maken van een voorafgaande statutaire machtiging of goedkeuring van een ander

orgaan, bijvoorbeeld een raad van advies. Zie in dit verband art. 2:44 lid 2 BW. Zonder een dergelijke statutair voorgeschreven machtiging of goedkeuring is een genomen besluit nietig. In de ogen van de wetgever gaat het bij de niet-naleving van een wettelijke en/of statutaire machtiging c.q. goedkeuring niet louter om een procedureregule, maar om een aangelegenheid die direct raakt aan de beslissingsbevoegdheid van het betrokken orgaan. Ontbreken van de machtiging of goedkeuring leidt tot onbevoegdheid van het orgaan. Het bovenstaande maakt duidelijk dat het verenigingsrecht de mogelijkheid biedt krachtens de statuten aan bepaalde, in het bijzonder in de statuten aangewezen personen bijzondere zeggenschapsrechten toe te kennen, *prioriteitsrechten* derhalve, die de invloed van de gewone leden in de algemene ledenvergadering aanzienlijk kunnen beperken.

Ten aanzien van de *wijze van totstandkoming* van besluiten heeft de wetgever regels opgesteld ter bescherming van individuele leden. Uitgaande van een grote heterogene achterban strekken deze regels ertoe om alle leden zoveel mogelijk in de gelegenheid te stellen ook daadwerkelijk aan de besluitvorming te doen deelnemen. Dit is van belang gezien het uitgangspunt van de wetgever dat alleen leden die ter vergadering hun stem - al dan niet bij wijze van volmacht - (doen) uitbrengen, invloed hebben op de totstandkoming van een besluit. Ingevolge HR 15 juni 1968, NJ 1969, 101 (Wijsmuller) dient bovendien de besluitvorming binnen de organen van de vereniging tot stand te komen als *vrucht van onderling overleg*. Hiermee wordt bedoeld dat alle leden alsmede alle *aangeslotenen* die krachtens de wet en/of de statuten vergaderen/of stemrechten in de algemene ledenvergadering hebben, voor de algemene ledenvergadering moeten worden opgeroepen ten einde in de gelegenheid te worden gesteld, indien zij dat wensen, aan de gedachtewisseling en de besluitvorming deel te nemen.

Ten aanzien van de besluitvorming geldt vervolgens als hoofdregel dat er eerst dan sprake is van een juridisch besluit in de zin dat er een besluit genomen is, indien door de aanwezige stemgerechtigden bij gewone meerderheid voor het besluit is gestemd, d.w.z. met een meerderheid van de helft van het aantal stemmen plus één. Op deze hoofdregel bestaan zowel in de wet als in de praktijk via de statuten twee belangrijke uitzonderingen. Voor bepaalde zwaarwegende onderwerpen wordt doorgaans de eis gesteld dat uitsluitend besluiten hierover kunnen worden genomen in een vergadering waarin een bepaald minimum aantal leden aanwezig is c.q. vertegenwoordigd is. Men spreekt in dit verband van een *quorum*. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in art. 2:37 lid 4 BW (doorbreking bindend van het voordrachtsrecht bij benoeming bestuurders), art. 2:42 lid 3 BW (statutenwijziging en ontbinding waarbij de wettelijke procedureregels niet in acht zijn genomen), art. 2:43 lid 2 BW (statutenwijziging c.q. ontbinding voor het geval wijziging van de statuten of de ontbinding bij de statuten mocht zijn uitgesloten), en art. 2:43 lid 4 BW (wijziging van een statutaire bepaling die de bevoegdheid tot wijziging van een of meer andere bepalingen uitsluit). Besluitvorming zonder dat het wettelijk of statutair voorgeschreven quorum aanwezig is, leidt tot nietigheid van het besluit.

In de tweede plaats kan van de hoofdregel worden afgeweken doordat voor bepaalde zwaarwegende onderwerpen een grotere meerderheid wordt geëist dan de zo juist genoemde *gewone meerderheid*. Men spreekt in dit verband van een *gekwalficeerde meerderheid*. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in art. 2:18 lid 2 sub a BW (omzetting), art. 2:37 lid 4 BW (doorbreking van het bindend voordrachtsrecht bij benoeming van bestuurders) en art. 2:43 lid 1 BW (besluit tot statutenwijziging c.q. tot ontbinding). In een aantal gevallen eist de wet zelfs dat er sprake is van een

algemene meerderheid van stemmen, dus van *unanimiteit*. Zie bijvoorbeeld art. 2:40 lid 2 BW ter zake van de besluitvorming buiten een formeel belegde algemene ledenvergadering, art. 2:42 lid 3 BW (statutenwijziging en ontbinding waarbij de wettelijke procedureregels niet in acht zijn genomen), art. 2:43 lid 2 BW (statutenwijziging c.q. ontbinding voor het geval wijziging van de statuten of ontbinding bij de statuten mocht zijn uitgesloten) en art. 2:43 lid 4 (wijziging van een statutaire bepaling die de bevoegdheid tot wijziging van een of meer andere bepalingen uitsluit). Ook hier leidt het niet in acht nemen van de wettelijk of statutair voorgeschreven verstrekte meerderheid tot een nietig besluit.

Voor de volledigheid zij hier opgemerkt dat voor de besluitvorming ter zake van een juridische fusie de wetgever aansluiting zoekt bij de besluitvorming ter zake van statutenwijziging, tenzij de statuten een andere regeling bevatten (zie art. 2:317 lid 3 BW). Hetzelfde geldt voor de besluitvorming ter zake van juridische splitsing (zie art. 2:334m lid 3 BW). Ter zijde zij opgemerkt dat het besluit tot aanvraag van surseance van betaling dan wel het faillissement van de vereniging een bevoegd van het bestuur is, tenzij de statuten anders bepalen.

Voor de vraag of het besluit na stemming is aangenomen, zijn de volgende punten van belang:

- 1. is er sprake van de wettelijke of statutair vereiste meerderheid;*
- 2. wie binnen de algemene vergadering stemrecht hebben;*
- 3. wanneer, waar en waarover besluitvorming binnen de algemene vergadering kan plaatsvinden;*
- 4. op welke wijze de stemming als uiting van de gedachtewisseling heeft plaatsgevonden;*
- 5. wie de bevoegdheid hebben onderwerpen te agenderen en ter bespreking aan te dragen;*
- 6. wie de taak en/of de bevoegdheid heeft de vergadering van advies te dienen;*
- 7. zijn er anderen aangesloten die vergaderrechten hebben in de algemene vergadering ter zake van de besluitvorming; en voorts*
- 8. wie binnen de vereniging constateert op welke wijze de stemmen zijn uitgebracht, welke consequenties hieraan verbonden zijn, en uiteindelijk constateert of het besluit is aangenomen of verworpen?*

4 Stemrecht en andere vergaderrechten, onthouding van stemrecht en toekenning van stemrecht

Voor de vraag of een besluit tot stand is gekomen is derhalve van belang aan welke personen binnen de vereniging *zeggenschapsrechten* toekomen. Deze zeggenschapsrechten kunnen onderscheiden worden in het *stemrecht* en in *vergaderrechten*. Onder vergaderrechten zijn de volgende zeggenschapsrechten begrepen: het recht om de algemene ledenvergadering bij te wonen, aldaar het woord te voeren, het recht om onderwerpen ter agendering aan te dragen, en het recht om de algemene ledenvergadering van advies te dienen. In de regel gaan stemrecht en vergaderrechten samen. Er kunnen echter omstandigheden zijn dat ook personen die geen stemrecht hebben in de algemene vergadering, wel op grond van de wet en/of de statuten bepaalde vergaderrechten toekomen. Het praktische belang van deze

onderscheiding is gelegen in het feit dat de niet-naleving van wettelijke en/of statutaire vergaderrechten kan leiden tot vernietiging van het besluit. Ook het omgekeerde kan zich voordoen: binnen de algemene vergadering blijken een aantal personen vergaderrechten of stemrecht te hebben uitgeoefend, terwijl naar achteraf blijkt aan deze personen noch krachtens de wet noch krachtens de statuten dergelijke bevoegdheden toekwamen. Een dergelijk besluit is nietig, indien de vereiste meerderheid is gevormd mede op basis van de ongeldig uitgebrachte stemmen, en na hertelling van de stemmen blijkt dat de vereiste meerderheid niet is verkregen. Onder omstandigheden kan het besluit ook vernietigbaar zijn, omdat er sprake is van ongeoorloofde beïnvloeding van de gedachteswisseling ter vergadering door deze personen die uiteindelijk noch stem- noch vergadergerechtigd blijken te zijn.

Overigens laat de praktijk ondertussen zien dat er een behoefte bestaat ook aan anderen dan leden vergader- en/of stemrechten toe te kennen in de algemene vergadering van de vereniging. Het is hierbij voor alle betrokkenen van belang te weten binnen welke bandbreedtes van het verenigingsrecht verenigingen bij de inrichting van de statuten zich kunnen bewegen. Hieronder wordt dan ook in het bijzonder ingegaan op de vraag of er ook aan anderen dan leden vergader- en stemrechten kunnen worden toegekend. Deze personen die zonder lid te zijn van de vereniging op deze wijze bij de besluitvorming binnen de algemene vergadering worden betrokken, zullen hier aangeduid worden als *aangeslotenen*.

5 Stemgerechtigden bij de vereniging (algemeen)

Hoofregel van het verenigingsrecht is dat stemrecht uitsluitend wordt verkregen met het verkrijgen van het lidmaatschap. De uitoefening van de aan het lidmaatschap verbonden zeggenschapsrechten en de daarmee gepaard gaande invloed op de besluitvorming vormt vanuit het perspectief van het individuele lid de essentie van het lidmaatschap. Inherent aan het lidmaatschap is het bezit van vergader- en stemrechten in de algemene vergadering van de vereniging. Een lidmaatschap zonder stemrecht is niet bestaanbaar. Hij die als lid formeel toegelaten is, heeft deze zeggenschapsrechten. Door zijn toetreding komt het lid in een *organisatierechtelijke rechtsbetrekking* tot de vereniging te staan die beheerst wordt door de wet, in het bijzonder de voor de vereniging geldende regels van Boek 2 BW, de statuten, de geldig genomen besluiten en reglementen, en de redelijkheid en billijkheid van art. 2:8 BW. Buiten het geval van schorsing (art. 2:38 lid 1, eerste volzin BW) of van het bestaan van een tegenstrijdig belang (art. 2:12 BW) kan het lid tijdens het bestaan van het lidmaatschap zijn vergader- en stemrechten niet worden ontnomen. Daarvoor is beëindiging van het lidmaatschap nodig door opzegging (art. 2:35 lid 2 BW) of door ontzetting (art. 2:35 lid 3 en 4 BW).

Andersom blijkt het in de praktijk nogal eens voor te komen dat in de statuten personen worden aangeduid als leden zonder dat deze personen aan de statuten stemrecht in de algemene ledenvergadering kunnen ontnemen. Dergelijke buiten-leden, aspirant-leden, junior-leden aan wie gezien de inhoud van de statuten geen stemrecht toekomt, zijn geen leden in de zin van de wet en zijn derhalve niet bevoegd aan de stemming deel te nemen. Wel kunnen de statuten aan deze aangeslotenen bijzondere zeggenschapsrechten worden toegekend. Zie hierna onder 8.

6 Toekenning van stemrecht aan niet-leden

De wet biedt in art. 2:38 lid 3 BW de mogelijkheid aan personen die niet formeel tot het lidmaatschap van vereniging toegelaten zijn, desalniettemin stemrecht toe te kennen in de algemene ledenvergadering. De voorziening van art. 2:38 lid 3 BW geldt als een exclusieve voorziening in die zin dat alleen op grond van art. 2:38 lid 3 BW en slechts onder de daar genoemde voorwaarden aan niet-leden stemrecht kan worden toegekend. Andere vormen van toekenning van een stemrecht aan niet-leden in de algemene vergadering zijn niet mogelijk. De bepaling is van *dwingend recht*. Zie in dit verband art. 2:25 BW.

De voorziening houdt in dat aan niet-leden stemrecht kan worden toegekend, indien de statuten dit uitdrukkelijk toestaan en deze niet-leden reeds deel uitmaken van enig ander orgaan van de vereniging dan de algemene ledenvergadering. Het behoud van de beslissende invloed van de leden wordt vervolgens gewaarborgd door het dwingendrechtelijke voorschrift dat het aantal door de niet-leden uitgebrachte stemmen in de algemene vergadering niet meer kan zijn dan de helft van het aantal door de leden ter vergadering *daadwerkelijk uitgebrachte* stemmen. Hoeveel van de door de niet-leden uitgebrachte stemmen mogen worden meegewogen in de totale stemming, kan derhalve pas worden bepaald nadat de uitgebrachte stemmen van de leden geteld zijn. Praktisch betekent dit dat de organisatie van de vergadering dusdanig moet zijn dat administratief kan worden vastgesteld op welke wijze de leden en vervolgens de niet-leden hebben gestemd. Mogelijkheid is dit probleem zo op te lossen dat er in twee rondes wordt gestemd: eerst de leden, en daarna de niet leden. Nadeel hiervan kan zijn dat er sprake is van een ongewenste beïnvloeding van de tweede stemronde. Elektronische stemming kan dan uitkomst bieden. Dit is evenwel niet voor elke vereniging weggelegd gezien de daaraan verbonden (logistieke) kosten.

Problemen op dit gebied kunnen overigens worden voorkomen door de toekenning van stemrecht aan niet-leden te beperken tot een beperkte kring van nader in de statuten aangeduide personen, zoals een subsidiërende (overheids-)instantie, een koepelorganisatie of een andere organisatie die aan het hoofd staat van een federatie van verenigingen, dan wel andere aan de vereniging gelieerde instellingen. Daarmee zijn we aanbeland bij de tweede beperkende voorwaarde in art. 2:38 lid 3 BW: de toekenning van stemrecht aan niet-leden in de algemene ledenvergadering kan uitsluitend geschieden aan een of meer personen die reeds deel uitmaken van enig ander orgaan van de vereniging. Uit de parlementaire geschiedenis (PG Inv. Boek 2 BW p. 1203) blijkt dat de regeling niet in die zin beperkt moet worden opgevat dat uitsluitend niet-leden die reeds deel uitmaken van een bestaand orgaan van de vereniging, stemrecht kunnen verwerven, zoals bijvoorbeeld het geval is bij in het bestuur of de raad van commissarissen benoemde professionele managers. In het algemeen wordt toelaatbaar geacht dat gelijktijdig met de invoering van het stemrecht aan niet-leden speciaal met het oog hierop een orgaan in de statuten in het leven kan worden geroepen, waarin deze stemgerechtigde *aangeslotenen* ‘verenigd’ zijn. Hiermee wordt de mogelijkheid geopend dat aan de vereniging gelieerde belangengroepen, zonder formeel lid te zijn, stemrecht en de daaraan verbonden vergaderrechten verkrijgen in de algemene ledenvergadering.

In beginsel heeft elk lid, dat niet is geschorst, één stem in de algemene vergadering. De statuten kunnen echter een *meervoudig stemrecht* toekennen. Zie de laatste zin van art. 2:38 lid 1 BW. Dit is met name gebruikelijk indien de algemene ledenvergadering de vorm heeft van een ledenraad, waarin afgevaardigden een territoriale of

functionele achtenban vertegenwoordigen. In een dergelijk geval kan er reden zijn het belang en gewicht van de achterban tot uitdrukking te laten komen in de vorm van een meervoudig stemrecht gerelateerd aan de omvang van het ledenbestand. Reden voor toekenning van een meervoudig stemrecht kan er ook zijn, indien er tussen (groepen van) leden significante verschillende bestaan in de mate waarin zij bijdragen aan het functioneren en de financiering van de vereniging. Op dit punt bevat het verenigingsrecht een grote mate van vrijheid, mits een gedifferentieerd meervoudig stemrecht er niet toe leidt dat bepaalde groepen van leden realiter geen enkele invloed op de besluitvorming in de algemene ledenvergadering meer toekomt. Algemeen wordt aangenomen dat ook aan niet-leden op soortgelijke wijze een meervoudig stemrecht kan worden toegekend, nu art. 2:38 lid 3 BW reeds een dwingendrechtelijke maatstaf bevat om de invloed van de *aangeslotenen* in verhouding tot de leden van de vereniging te beperken.

7 Statutenwijziging, verenigingsdemocratie en gelijkheid van leden

De toekenning van stemrecht aan niet-leden wordt gelegitimeerd door het feit dat voor invoering een statutenwijziging is vereist. Tenzij de statuten anders bepalen, is voor een wijziging van de statuten een *gekwalificeerde meerderheid* van 2/3 van de uitgebrachte stemmen vereist (art. 2:43 lid 1 BW). Teneinde zo veel mogelijk leden in de gelegenheid te stellen deel te nemen aan de besluitvorming ter zake van de statutenwijziging, bevat art. 2:42 BW verzwaarde oproepingsvereisten. De statuten kunnen aanvullende, strengere oproepingsvereisten bevatten. Niet-naleving van deze oproepingsvereisten leidt tot vernietigbaarheid van het besluit tot statutenwijziging. Zie art. 2:15 lid 1 sub a BW. De statuten kunnen tevens een *quorum* bevatten. Dit maakt de toekenning van stemrecht aan niet-leden geen lichtvaardige gebeurtenis.

Ondanks deze waarborgen moet een besluit tot statutenwijziging voldoen aan de eisen van de redelijkheid en billijkheid. Ten aanzien van tegenstemmende minderheden en/of personen die niet in staat zijn geweest deel te nemen aan de vergadering waarin tot statutenwijziging werd besloten, moet de redelijkheid en billijkheid in het bijzonder in acht worden genomen, indien door de statutenwijziging hun relatieve zeggenschapsrechten worden aangetast. Vlg. in dit verband HR 30 oktober 1964, NJ 1965, 107 (Mante). Daarnaast geldt dat voor de invoering van stemrecht aan niet-leden een objectieve rechtvaardiging moet bestaan die in het belang is van het goed functioneren van de rechtspersoon. Men mag niet te lichtvaardig afwijken van de verenigingsdemocratie en de gelijkheid van leden. De verenigingsdemocratie en de gelijkheid van leden brengen ook met zich mee dat men binnen verenigingen grote terughoudendheid moet betrachten bij het introduceren in de statuten van verschillende soorten lidmaatschappen waaraan een verschillend stemrecht en/of verschillende bijzondere zeggenschapsrechten zijn verbonden, zoals bijvoorbeeld de goedkeuring van bepaalde ingrijpende besluiten of het recht tot het doen van een bindende voordracht ten aanzien van de benoeming van bestuurders. Hoewel het verenigingsrecht op dit punt een grote mate van vrijheid kent, mag het stemrecht van de gewone leden niet door introductie van lidmaatschappen met een meervoudig stemrecht dan wel met bijzondere zeggenschapsrechten illusoir worden. De statutenwijziging mag er niet toe leiden dat aan de gewone leden feitelijk het stemrecht wordt ontnomen.

8 Toekenning van vergaderrechten aan niet-leden

Het verenigingsrecht biedt ook de mogelijkheid om aan anderen dan de leden invloed te geven op de besluitvorming binnen de algemene ledenvergadering door het toekennen van *vergaderrechten*, zoals het recht om de vergadering bij te wonen, het recht om onderworpen op de agenda te doen plaatsen, en het recht om in de vergadering het woord te voeren en aldus de vergadering van advies te dienen. Voor de toekenning van vergaderrechten aan niet-leden kan in de praktijk behoefte bestaan indien de besluitvorming gebaat is bij de aanwezigheid van een of meer externe adviseurs. Ook kan het voorkomen dat derden uit hoofde van hun relatie met de vereniging op deze wijze inspraak claimen in de vereniging. Zo kan in het kader van subsidieverstrekking door de overheid als eis worden gesteld dat namens de subsidieverstrekker een vertegenwoordiger de algemene ledenvergadering kan bijwonen, het woord kan voeren en advies kan uitbrengen. Op soortgelijke wijze kan in federatieve verbanden er behoefte aan bestaan dat de topvereniging vergaderrechten heeft in de algemene ledenvergadering van de aangesloten verenigingen. Zo ook bij een vereniging met afdelingen met rechtspersoonlijkheid.

Voor de toekenning van vergaderrechten aan niet-leden is steeds een uitdrukkelijke statutaire bepaling vereist. Dit gebiedt de verenigingsdemocratie. Het bestuur is niet bevoegdheid dergelijke vergaderrechten aan derden toe te kennen, bijvoorbeeld in kader van subsidiebesprekingen, op basis van een overeenkomst. De vereniging is namelijk niet in staat zich contractueel op deze wijze jegens derden te binden. Een dergelijke dispositie over de bevoegdheden binnen de organen van de vereniging behoort niet tot de competentie van het bestuur. Een dergelijke overeenkomst zou qua inhoud en strekking nietig zijn op grond van art. 3:40 BW.

Overigens is aan het toekennen van vergaderrechten aan niet-leden door middel van een statutaire voorziening ook andere, vergaande consequenties verbonden. Deze *aangeslotenen* komen hierdoor in een *organisatierechtelijke rechtsbetrekking* tot de vereniging te staan en behoren daarmee tot de kring van personen jegens wie de redelijkheid en billijkheid van art. 2:8 BW in acht moeten worden genomen. Bovendien hebben zij als belanghebbenden bij de vereniging de mogelijkheid besluiten van de organen van de vereniging aan te tasten op grond van art. 2:14 en 2:15 BW, mits zij daarbij een redelijk belang hebben.

Op de volgende wijzen kunnen aan niet-leden vergaderrechten in de algemene ledenvergadering worden toegekend:

1. de instelling krachtens de statuten van een al dan niet eenhoofdige raad van commissarissen. Aan de raad van commissarissen komt uit hoofde van zijn taak en bevoegdheid binnen de rechtspersoon steeds een *raadgevende stem* toe. Zie in dit verband ook art. 2:57 lid 7 en 117/227 lid 4 BW, alsmede HR 10 maart 1995, NJ 1995, 595 (Janssen Pers). Een dergelijke raadgevende stem komt overigens ook toe aan het bestuur van de vereniging;
2. de instelling krachtens de statuten van een specifiek orgaan, waarvan uitsluitend aangeslotenen deel uitmaken en waaraan krachtens de statuten specifieke vergaderrechten zijn toegekend.
3. de instelling krachtens de statuten van *vergadering van aangeslotenen*, waaraan bijzondere zeggenschapsrechten zijn toegekend, zoals bijvoorbeeld de bevoegdheid ten aanzien van bepaalde besluiten voorafgaande goedkeuring te verlenen (bijv. ten aanzien van

statutenwijziging, andere zwaarwegende besluiten, of het ontslag van bestuurders en/of commissarissen) en het recht om een bindende voordracht te doen ten aanzien van de benoeming van bestuurders en/of commissarissen.

Deze middelen bieden een meer structurele mogelijkheid voor het toekennen van invloed aan niet-leden in de algemene vergadering en berusten, zoals gezegd, steeds op de statuten.

Daarnaast bestaat ook de mogelijkheid dat de leden zich contractueel verbinden jegens derden, die een belang hebben bij de uitkomst van een algemene vergadering, door het aangaan van *stemovereenkomsten*. Hoewel het gebruik van stemovereenkomsten in zijn algemeenheid in het rechtspersonenrecht wordt erkend, zoals in HR 29 november 1996, NJ 1997, 345 (Landinvest), is het gebruik van stemovereenkomsten om een aantal redenen af te raden. In de eerste plaats kan een stemovereenkomst alleen uitkomst bieden indien er sprake is van een kleine, homogene kring van leden met parallel lopende belangen. Maar zelfs als hiervan sprake is, biedt een stemovereenkomst aan de derde, bijvoorbeeld een subsidiërende instelling, niet de zekerheid dat er ook overeenkomstig de zienswijze van de derde in de algemene vergadering wordt gestemd. Het aan het lidmaatschap verbonden stemrecht is namelijk een eigen recht van het lid dat hij in zijn eigen belang kan aanwenden. Een lid heeft op grond hiervan weliswaar de mogelijkheid met een derde een overeenkomst aan te gaan om conform diens aanwijzingen in de algemene ledenvergadering te stemmen, maar in het geval het lid in strijd met de stemovereenkomst op contraire wijze en naar eigen inzicht zijn stem uitbrengt, leidt dat niet tot een ongeldige uitbrenging van de stem. Naar huidig rechtspersonenrecht blijft het uitbrengen van de stem volledig in tact. Uiteraard is er wel sprake van een schending van de stemovereenkomst en dus van wanprestatie (art. 6:74 BW). Dat er conform de aanwijzingen van de derde in de algemene vergadering wordt gestemd, is dan feitelijk alleen af te dwingen door in de stemovereenkomst een fors boetebeding op te nemen. Het gebruik van stemovereenkomsten is bij grote verenigingen met een heteroog ledenbestand in zijn algemeenheid af te raden.

9 De plaats van de algemene ledenvergadering en aangeslotenen

Besluitvorming dient in beginsel plaats te vinden in een daartoe formeel bijeengeroepen algemene ledenvergadering. Minstens eenmaal per wordt een dergelijke algemene vergadering gehouden. Het gaat hier om de jaarvergadering van art. 2:48 BW. Daarnaast is het bestuur bevoegd zo vaak als zij dat wenselijk oordeelt een algemene vergadering bij een te roepen. Zie art. 2:41 lid 1 BW. Eventueel is een dergelijke algemene ledenvergadering ook af te dwingen, al dan niet door tussenkomst van de rechter, door leden die ten minste 1/10 van de stemming in de algemene ledenvergadering kunnen uitbrengen. Zie art. 2:41 lid 2 en 3 BW. De ratio van deze bepaling brengt mee dat hieronder ook de aangeslotenen zijn begrepen die op de voet van art. 2:38 lid 3 BW stemrecht hebben verkregen.

Voor zover de statuten niet in een plaats voor de algemene vergadering voorzien, bepaalt het bestuur waar de vergadering wordt gehouden. Als hoofdregel kunnen geen besluiten worden genomen buiten een dergelijke formeel belegde algemene ledenvergadering. Hierop bestaat een uitzondering in art. 2:40 lid 2 BW. Dit artikel opent de mogelijkheid dat ook buiten een formeel bijeengeroepen vergadering de algemene ledenvergadering besluiten worden genomen, mits er sprake

van een eenstemmig besluit van alle leden of afgevaardigden en mits de besluitvorming geschiedt met voorkennis van het bestuur. De ratio van dit laatste is om aan het bestuur en aan een eventuele raad van toezicht de mogelijkheid te bieden de leden ter zake van de besluitvorming te adviseren. Hoewel art. 2:40 lid 2 BW spreekt over leden, wordt algemeen aangenomen dat hieronder mede dient te worden verstaan de niet-leden die op de voet van art. 2:38 lid 3 BW stemrecht hebben. Het een ander betekent dat ook alle stemgerechtigde niet-leden aan de besluitvorming buiten de formele algemene vergadering moeten hebben deelgenomen, op straffe van nietigheid van het besluit. Een soortgelijke gelijkshakeling van leden en stemgerechtigde niet-leden is om dezelfde reden op zijn plaats bij art. 2:42 lid 3 en 43 lid 2 en 4 BW. Zijn er aangeslotenen die weliswaar geen stemrecht hebben, maar wel vergaderrechten, dan zullen ook zij moeten kunnen deelnemen aan de besluitvorming buiten de formeel belegde algemene ledenvergadering. Het passeren van de vergaderrechten van de aangeslotenen kan onder omstandigheden leiden tot vernietiging van het besluit.

10 Aantasting van besluiten

In het hiervoor gaande werd reeds enige malen gewezen op de mogelijkheid dat besluiten van de organen binnen de vereniging *nietig* dan wel *vernietigbaar* kunnen zijn. Het een en ander is geregeld in art. 2:14 en art. 2:15 BW. Nietig is een besluit indien het is genomen in strijd met de wet (in het bijzonder de regels van boek 2 BW) of de statuten *voor zover zij niet van procedurele aard zijn*. Onbevoegdheid van een orgaan, ontbreken van de vereiste meerderheid, ontbreken van een wettelijke of statutair vereiste voorafgaande goedkeuring of machtiging van een ander orgaan leidt tot nietigheid. Nietigheid betekent dat het besluit als rechtshandeling van de rechtspersoon niet bestaat. Op nietigheid kan te allen tijde door een belanghebbende een beroep worden gedaan en is niet aan enige bijzondere verjaringstermijn onderworpen. Het nietige besluit kan worden geheeld door bekrachtiging. Bij de bekrachtiging moeten uiteraard de wettelijke en statutaire vereisten voor besluitvorming in acht worden genomen. Zie art. 2:15 lid 2 BW. Bekrachtiging is echter niet meer mogelijk indien de wederpartij of de derde jegens wie besluit is gericht een redelijke termijn heeft gesteld en deze termijn inmiddels is verstreken.

De vernietiging van besluiten wordt geregeld in art. 2:15 BW. In eerste lid worden drie gronden voor vernietiging gegeven:

- a. strijd met de wet en/of de statuten wat betreft de wijze van totstandkoming;
- b. strijd met de redelijkheid en billijkheid die door art. 2:8 BW wordt geëist; en
- c. strijd met een reglement.

Met name de vernietigingsgrond 'strijd met de redelijkheid en billijkheid' leidt in de praktijk tot een grote mate van casuïstiek. In zijn algemeenheid kan gezegd worden dat een besluit zowel wat de wijze van totstandkoming als ook qua inhoud en strekking de toets van de redelijkheid en billijkheid moet kunnen doorstaan. Met name bij belangentegenstellingen tussen groepen van leden binnen de vereniging verdient het aandacht dat er zowel misbruik kan worden gemaakt van meerderheidsmacht, zodanig dat de gerechtvaardigde belangen van de minderheid zonder objectieve noodzaak worden geschonden, als ook dat er sprake kan zijn misbruik van minderheidsmacht, zodanig dat een minderheid gegeven haar statutaire

positie noodzakelijk geachte besluitvorming kan frustreren. Ook de meerderheid kan besluitvorming frustreren door tegen te stemmen. Een genomen besluit kan wegens strijd met de redelijkheid en billijkheid worden teruggedraaid. Het rechtspersonenrecht biedt echter geen voorziening voor het geval dat noodzakelijk geachte besluiten uitblijven, omdat de vereiste meerderheid niet wordt verkregen. In rechte kunnen leden immers niet worden veroordeeld om op een bepaalde wijze hun stem uit te brengen. Een mogelijke oplossing voor grote, *formele verenigingen* die een onderneming in de zin van de WOR in stand houden waarvoor derhalve een ondernemingsraad moet worden ingesteld, biedt wellicht het enquêterecht van titel 8, afdeling 2 van boek 2 BW. Het frustreren van objectief noodzakelijk geachte besluitvorming, bijvoorbeeld ter zake van een statutenwijziging of een juridische fusie, kan wanbeleid van de algemene ledenvergadering opleveren. Zie HR 9 juli 1990, NJ 1991, 51 (Sluis). Na gebleken wanbeleid kan de Ondernemingskamer van het Hof Amsterdam een van de limitatief in art. 2:356 BW genoemde *eindvoorzieningen* treffen, zoals bijv. het tijdelijk overdragen van het stemrecht aan een derde, zodat deze derde voor het noodzakelijk geachte besluit kan stemmen.

Voor de vernietiging van besluiten geldt een verjaringstermijn van één jaar. Bij wijze van verweer kan steeds een beroep op de vernietiging worden gedaan. Op vernietiging moet derhalve steeds een beroep worden gedaan. De rechter kan het niet ambtshalve toepassen. Zolang de vernietiging niet wordt uitgesproken, is het besluit geldig. Het gevolg van een geslaagd beroep op vernietiging is dat

- rechtmatigheid van besluiten
- wijze van aantasting
- rechtsgevolgen: bevestiging en bekrachtiging

Mr. G.J.H. is universitair docent Ondernemingsrecht bij de Vakgroep Privaatrecht van de Universiteit van Tilburg en verbonden aan het Center for Company Law aldaar. Hij is gespecialiseerd in het verenigingen- en coöperatierecht. In 1999 promoveerde hij aan de Universiteit van Amsterdam op het proefschrift *Rechtskarakter en financiering van de coöperatie. Een onderzoek naar de civielrechtelijke kenmerken van de coöperatie in het licht van de vraag of daaruit beperkingen voortvloeien voor de financiering van haar ondernemingsactiviteiten*, uitgegeven bij W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1999. Hij is tevens redacteur van *Stichting & Vereniging*, tijdschrift over belastingen en recht rond stichtingen en verenigingen, uitgegeven bij Paris Uitgeverij, en publiceert regelmatig in vakbladen op dit terrein. Hij is bereikbaar onder G.J.H.vdrSangen@kub.nl of via de website van de KUB <http://schoordijk.kub.nl/ccl/onderzoekers/>.